

Фоміних Н. Ю.,

Севастопольський інститут банківської справи Української академії банківської справи Національного банку України

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКЛАДАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ЗА РАХУНОК ВИКОРИСТАННЯ ІКТ

У статті розглядається надзвичайно актуальну проблему підвищення ефективності викладання філологічних дисциплін за рахунок використання ІКТ, розглядаються дидактичні можливості ІКТ щодо навчання іноземних мов, наводяться способи застосування ІКТ для навчання мов, навчальні функції ІКТ, що відносяться безпосередньо до навчання дисциплінам мовознавчого циклу.

Ключові слова: викладання філологічних дисциплін, застосування інформаційно-комунікаційних технологій у викладанні іноземних мов.

В статье рассматривается актуальная проблема повышения эффективности процесса преподавания филологических дисциплин за счет использования информационно-коммуникационных технологий; рассматриваются дидактические возможности ИКТ для преподавания филологических дисциплин; приводятся способы использования ИКТ для обучения языкам, учебные функции ИКТ, которые относятся непосредственно к обучению дисциплин языковедческого цикла.

Ключевые слова: преподавание филологических дисциплин, использование информационно-коммуникационных технологий в преподавании иностранных языков.

The article deals with an actual problem of improving language teaching while using information and communication technology; didactical potential of ICT for teaching languages are considered in the paper; ways of using ICT for languages studying are defined and teaching functions of ICT as for teaching philology are examined as well.

Key words: teaching philology, using information and communication technology for teaching foreign languages.

У розділі “Стратегія мовної освіти” Національної доктрини розвитку освіти визначаються три складові компоненти мовної освіти в Україні: вивчення української мови, мов національних меншин та іноземних мов. Розглядаючи актуальні проблеми реалізації стратегії мовної освіти в Україні, академік НАПН України Л. Мацько наголошує, що в державі створюється система мовної освіти, яка повинна забезпечити обов’язкове оволодіння громадянами України державною мовою та надавати можливість вивчати іноземні мови. Вона стверджує, що в єдності цих компонентів мовна освіта сприяє та сприятиме формуванню високої мовної культури та мовної компетенції громадян України, поваги до державної української мови, вихованню толерантного ставлення до носіїв різних мов і культур та надаватиме можливість виходу громадянам України у зарубіжний мовний простір.

Досліджуючи сучасний стан навчання мов у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах, більшість науковців (Л. Карташова, І. Полянничко, О. Пшеничникова, Н. Сороко, Д. Рождественська) визнають, що вчителі та викладачі філологи зустрічаються з такими проблемами у професійній діяльності: зниження мотивації учнів до навчання; протиріччя між обмеженою кількістю навчального часу та вимогами, які висунуті до формування мовленнєвих навичок; зростаючий обсяг інформації, який потрібно дати студентам на фоні скорочення кількості годин; необхідність урахування психофізіологічного розвитку учнів і їх індивідуальних здібностей до навчання; відставання розвитку методики навчання як науки від сфери застосування її викладачами; формалізм у знанні студентів; низький рівень можливостей учнів у застосуванні мов у повсякденній комунікації як в усній, так і письмовій її формах; недостатня сформованість практичних умінь і навичок учнів.

У процесі розв’язання цих проблем викладачі всього світу змушені шукати нові ефективні методи та форми навчання. Значні додаткові резерви підвищення ефективності навчання мов відкриває застосування ІКТ, що зумовлює **актуальність питання**, що розглядається у статті.

Різні аспекти досліджуваної проблеми відображаються у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. З цього приводу наведемо дослідження, які присвячені особливостям застосування ІКТ у процесі вивчення іноземних мов (Р. Бужиков, Я. Булахова, І. Вякх, Т. Гуріна, А. Зубов, А. Янковець, G. Dudeney, D. Hoven, J. Hulstijn, A. Kayser, C. McKenzie) [4].

Вищезазначені вчені відзначають, що при застосуванні ІКТ мовознавець автоматизує трудомісткі, але найнеобхідніші для його наукової і навчальної діяльності операції. Укладання словників, алфавітних і частотних, підготовка дидактичного матеріалу для навчання орфографії, пунктуації, лексиці, граматиці – це все може взяти на себе комп’ютер. Для вивчення мов розроблено системи опрацювання текстів. Посилюється мотивація навчання – учень не боїться зробити помилку, оскільки комп’ютер відразу ж покаже її, а тому можна більше уваги приділити смисловим та стилістичним моментам при написанні певних робіт. Застосування комп’ютера сприяє реалізації найважливішої вимоги комунікативної методики – вдосконалення процесу оволодіння мовою. У випадку з вивченням мов найчастіше наголошується на практичному оволодінні мовою, тобто залученні комунікативного потенціалу ІКТ для вивчення мов.

Метою цієї статті є визначення можливих шляхів підвищення ефективності процесу викладання філологічних дисциплін за рахунок застосування ІКТ.

Виклад основного матеріалу. Застосування ІКТ у навчанні дисциплін мовознавчого циклу донедавна розглядалося як допоміжна навчальна діяльність, покликана забезпечувати виконання деяких видів тренувальних вправ (граматичних, лексичних, орфографічних); або для виконання найбільш рутинних, нетворчих видів робіт із формування конкретних навичок (А. Фіньков, А. Янковець) [310]; або для нормалізування та більшої об’єктивності контролю; або для створення чи обробки текстів (О. Гокунь, Ю. Машбиць); або як засіб ілюстрування процесу навчання, підвищення його наочності (О. Брацьлавська, В. Уліщенко).

Останнім часом спостерігається зростаюче застосування ІКТ у важливій довідково-інформаційній функції, завдяки чому раніше трудомісткий пошук будь-якої інформації в словниках, довідниках, енциклопедіях став простим, легким, зручним та дуже ефективним.

Так, М. Жалдак [1] відзначає ефективність навчання іноземним мовам із застосуванням ІКТ, за рахунок включення до засобів навчання комп'ютерних електронних словників, довідників, тезаурусів та ін., які надають можливість значно підвищити продуктивність праці при перекладі текстів з однієї мови на іншу, вивченні правильної вимови іноземних слів, написанні творів.

Робота із словником – це корисний вид діяльності на уроці мови, який можна застосовувати як під час читання, так і під час написання творів. Останні методичні розробки з викладання мов роблять натиск на необхідність озброювання учнів стратегіями, необхідними для виконання завдань на розвиток різних мовних навичок. Серед таких стратегій, як правило, є пояснення значення слова викладачем; угадування значення нових слів, що зустрічаються в тексті; переклад нових слів на основі контексту; та що дуже важливо, застосування словників.

Уміння переводити незнайомий елемент на основі контексту, безсумнівно, є важливою стратегією, але незнайомі слова – у вигляді повторення, інкапсуляції, суперординаторних або другорядних термінів – дуже часто просто неможливо визначити з концептуальних підказок. При цьому учень не завжди може запитати викладача або однолітка про значення слова, тому вміння застосовувати словники відіграє особливо важливу роль у становленні молоді як незалежних, самостійних учнів, які несуть відповідальність за процес навчання.

Резюмуючи напрацювання науковців і власний досвід роботи щодо викладання англійської з ІКТ доходимо висновку про те, що застосування ІКТ у процесі викладання іноземних мов дає можливість різко підвищити інформаційну насиченість процесу навчання, активність учня, результативність, масовість, доступність і гнучкість навчання. ІКТ змінює характер навчання: з групового, що керується вчителем, – в індивідуалізоване навчання, що керується самим учнем на основі програми. Ефективність застосування комп'ютера як засобу навчання іноземних мов зумовлена, окрім іншого, й тим, що управління навчальною діяльністю під час застосування ППЗ є опосередкованим – в учня у процесі взаємодії з комп'ютером створюється видимість незалежності від керівних впливів узагалі та навчального зокрема: учень працює з комп'ютером один на один, що сприяє розкриттю його потенційних можливостей.

Як свідчать результати наших наукових пошуків, *дидактичними можливостями ІКТ, на які спирається комп'ютеризоване навчання іноземних мов є:*

- сприймання та аналіз (з певними обмеженнями) друкованої та звукової інформації, що вводиться через клавіатуру або мікрофон; визначення параметрів введеного повідомлення з метою контролю та оцінки знань, навичок та вмінь, а також функціонального стану учня;
- переробка введеної інформації шляхом виконання різноманітних перетворень (класифікація за будь-якою ознакою, сортування, впорядкування, переадресовка);
- зберігання інформації у будь-якій формі (тексти, таблиці, схеми, малюнки, статичне та динамічне зображення та усне мовлення);
- подання навчальної інформації в зоровій (друкованої – у вигляді тексту, графічної – у вигляді малюнка, мультиплікації чи відеозображення) та звуковій (усне мовлення, музика, функціональні шуми) формах;
- діалогічна форма взаємодії між користувачем (учнем) і комп'ютером;
- забезпечення практично необмеженої можливості повторення навчального матеріалу і тренування в усіх можливих видах навчальної діяльності;
- безперервний зворотний зв'язок, видача адекватних повідомлень на введені учнем повідомлення, тобто здійснення доцільного обміну інформацією з учнем;
- програмний характер навчальних курсів, у тому числі запланована реакція на повідомлення, що вводяться учнем у процесі навчання;
- забезпечення зв'язку між різними користувачами та джерелами інформації в телекомунікаційній мережі;
- створення активного, багатофункціонального комунікативного навчального середовища.

Опрацювання досліджень психологів та дидактів (Д. Боговяленський, П. Гальперін, В. Давидов, Я. Пономарьов) дає можливість стверджувати, що рівень інтелектуального розвитку учнів визначається не лише змістом знань, а й методами їхнього одержання, тобто досить справедливо вважаємо, що з метою набуття знань доцільно застосовувати ІКТ в умовах самостійного доступу до будь-якої інформації. Це, на наш погляд, допомагає викладачу в досягненні важливої педагогічної мети – забезпеченні продуктивної самостійної навчальної діяльності учнів.

При цьому слід зауважити, що застосування ІКТ значно полегшує вивчення навчального матеріалу з іноземних мов, крім того, засвоєні учнем знання залишаються у його пам'яті значно довше і в подальшій практичній роботі скоріше оновлюються. Але треба визнати, що одним із найскладніших питань, пов'язаних із впровадженням ІКТ у навчальний процес, є питання про роль викладача.

Як правило, учні під час роботи за комп'ютером завдяки значній кількості гіперпосилань забувають для чого вони працюють, особливо це стосується мережі Інтернет. Тому викладач філолог, плануючи заняття із застосуванням ІКТ, має чітко визначити завдання й час, відведений на його виконання. Крім того, кожний учень має свої улюблені сайти або програми, які також мають бути використані вчителем-філологом (після попередньої перевірки) у навчально-виховному процесі для підвищення мотивації, зв'язку з повсякденним життям студентів, їхніми інтересами, поглядами.

У сучасних умовах суттєво змінюється роль учителя на уроці. Інформаційно-комунікаційні технології допомагають учителю-філологу навчити учнів знаходити, оцінювати, отримувати, зберігати інформацію; виступають у ролі наставників, репетиторів, контролерів; а завдання, орієнтовані на ресурси мережі Інтернет, можуть навчити їх співпрацювати з іншими учнями, експертами, фахівцями. Таким чином, навчання стає менш орієнтованим на викладача, який перестає бути єдиним джерелом інформації, а учень бере на себе відповідальність за свої знання, за процес їх отримання, оскільки він має організувати час навчання, визначити, які матеріали можуть

бути використані для виконання завдання, у якій формі будуть подані результат і власна точка зору. Викладач стає більше помічником або наставником, спостерігає й уміло спрямовує роботу кожного студенту по шляху формування навичок самоосвіти й отримання знань з предмету.

Отже основним механізмом процесу навчання все більш стає не самотня, сольна діяльність викладача або учня, а їх соціальна взаємодія.

Як справедливо зауважує Ю. Кисленко, пам'ять людини реалізується одночасно на двох рівнях – образному та символічному, і часто зміст окремої лексичної одиниці визначається через його образний еквівалент. Таке поєднання в одній системі особливостей сприйняття й обробки образної та символічної інформації постає характерною особливістю мовної діяльності людини і визначає новий напрям сучасних досліджень – когнітивну графіку. Звідси та роль ІКТ у поданні навчального матеріалу при вивченні мов через активізацію не тільки зорового каналу (текст, колір, статичне зображення, анімація, відео), але й слухового (голос диктора або актора, музичне або шумове оформлення). Звичайно, найефективніше діє на людину та інформація, що впливає на кілька органів чуття, і запам'ятовується вона тим краще й міцніше, чим більше каналів сприймання було активовано. Ще Я.-А. Коменський у своїй праці “Велика дидактика” писав: “...Усе, що тільки можна давати для сприймання чуттям, а саме: видиме – для сприймання зором, чутне – слухом, запахи – нюхом, доступне дотикові – через дотик. Якщо будь-які предмети відразу можна сприйняти кількома чуттями, нехай вони відразу сприймаються кількома чуттями...” [2, с. 159].

Таким чином, визначимо *навчальні функції ІКТ*, що відносяться безпосередньо до навчання дисциплінам мовознавчого циклу:

- управління навчальною діяльністю;
- подання навчального матеріалу в різних формах;
- організація тренувальної діяльності з формування різних навичок і вмінь;
- контроль навчальної діяльності;
- створення комунікативної ситуації;
- забезпечення умов реальної комунікації з носіями мови;
- довідково-інформаційне забезпечення навчального процесу.

При цьому форми роботи із засобами ІКТ є необмеженими: від індивідуалізованого навчання до групового й колективного.

Результати наших наукових пошуків дали змогу виокремити *три способи застосування ІКТ для навчання мов*:

– ІКТ – помічник викладача. У цьому випадку процес навчання будується на основі традиційного змісту освіти й методів передачі знань від учителя до учнів. Засоби ІКТ, які застосовуються при цьому, лише моделюють деякі завдання, теми, розділи курсу, що вивчається. Спілкування учнів із засобами ІКТ відбувається згідно жорсткого сценарію.

– ІКТ – викладач. У цьому випадку також моделюється традиційна методика навчання й будується жорсткий сценарій навчання. Однак, засоби ІКТ, які застосовуються, розраховані на вивчення цілого курсу. Як правило, вони призначені для індивідуалізованого навчання (іноді вдома або під час самостійної роботи у комп'ютерній лабораторії).

– ІКТ – джерело й “оцінщик” знань студенту. У цьому випадку використовується так звана альтернативна педагогіка, коли учень, виходячи з цілей навчання й своїх можливостей, спираючись на власний досвід і знання, звертається до ІКТ, як до носія інформації, необхідних для нього знань. Такий підхід є можливим як у процесі групового, так й індивідуалізованого навчання у рамках дистанційної освіти.

Висновки. Таким чином, завдяки появі ІКТ перед освітою, у тому числі мовною, відкриваються нові перспективи, реалізація яких залежить, насамперед, не від комп'ютера як технічного приладу, а кваліфікації викладача, що застосовує ці засоби, що є одним з найважливіших питань, на якому сфокусовано увагу сучасної науки.

Література:

1. Жалдак М. І. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання в загальноосвітній середній школі / М. І. Жалдак // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2008. – № 5. – С. 4–9.
2. Коменський Я. А. Избранные педагогические сочинения / Я. А. Коменский [Кухаренко В. А. Интерпретация текста : учеб. [для студ. высших учеб. завед.] / Валерия Андреевна Кухаренко. – М. : Просвещение, 1988. – 190 с.
3. Dijk T. A. van. Macrostructures / Teun A. van Dijk. – Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1980. – 327 p.
4. Gilman Ch. P. The Yellow Wallpaper / Charlotte Perkins Gilman, 1892. – [available online] <http://www.gutenberg.org/files/1952/1952-h/1952-h.htm>
5. Firth J. R. Papers in Linguistics (1934–51) / John Rupert Firth. – London: Oxford University Press.
6. Joyce J. Finnegans Wake [Electronic Resource] / James Joyce. – London: Faber and Faber, 1939. – [available online] http://wikilivres.info/wiki/Finnegans_Wake/Book_1
7. Lear E. Nonsense Songs, Stories, Botany and Alphabet [electronic resource] / Edward Lear. – Boston: Roberts Brothers, 1894. – Available online: <http://www.bencourtney.com/ebooks/lear/images/bookcovers/book2.gif>
8. Malinowski B. The Problem of Meaning in Primitive Languages / Bronislaw Malinovsky // Appendix to C. K. Ogden and I. A. Richards, The Meaning of Meaning. – London: Routledge & Kegan Paul, 1923. – pp. 296–336.
9. Mey J. L. Pragmatics: An Introduction / Jacob L. – Oxford: Blackwell. – 2nd ed., 2001. – 392 p.
10. Smith M. W., Wilhelm J. D. Fresh Takes on Teaching Literary Elements / Michael W. Smith, Jeffrey D. Wilhelm. – N.Y. Scholastic, 2010 – 208 p.
11. Sperber D., Wilson D. Relevance: Communication and Cognition / Dan Sperber, Deirdre. – Cambridge MA: Harvard University Press. – 1986. – 279 p.
12. Widdowson H. G. Text, Context, Pretext. Critical Issues in Discourse Analysis / H. G. Widdowson. – Oxford: Blackwell Publishing. – 2004. – 185 p.